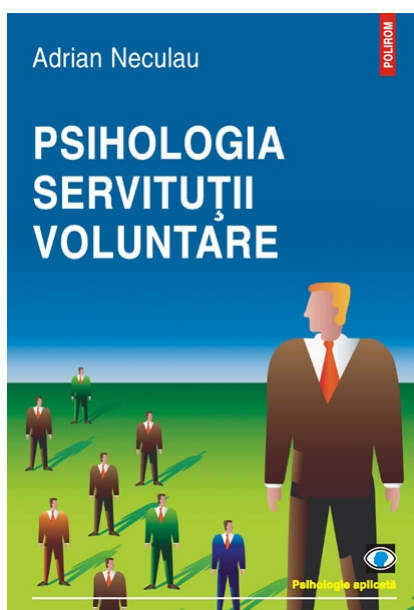

Recenzie: Adrian Neculau, *Psihologia servituții voluntare*, Polirom, Iași, 2011, 197 p.

Book review: Adrian Neculau, *Psychology of Voluntary Servitude*, Polirom, Iași, 2011, 197 p.

În una dintre ultimele sale apariții editoriale, lucrare pe care o prezentăm în această recenzie, Adrian Neculau, profesor la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, încearcă să descifreze enigma servituții voluntare, oferind explicații privind natura complexă a psihologiei umane în relațiile ei cu puterea. Ce-i face pe oameni să accepte de bunăvoie supunerea, încătușarea spiritului și captivitatea morală? Problema este una veche. Inspirat de cartea lui Etienne de la Boetie *Discurs despre servitutea voluntară*, Adrian Neculau constată că tema era actuală atât în secolul al XVI-lea, când a apărut lucrarea lui Boetie, cât și în prezent. Frica de libertate și dorința de supunere, observă autorul, sunt prezente în toate timpurile, diferența este una doar de nuanțe. La început, se scrie în lucrare, oamenii au fost supuși prin constrângere, învinși prin forță, dar cei ce vin după ei se supun fără regret și fac bucuroși ceea ce alții înaintea lor au făcut prin constrângere. Cartea vine să completeze o altă lucrare, *Un psiholog în Agora* (Polirom, 2010)¹, scrisă în aceeași cheie psihosociologică, folosind același stil, o îmbinare de știință și publicistică, un fel de psihologie pe înțelesul tuturor. Ca și în lucrarea precedentă, *Psihologia servituții voluntare* conține o serie de tablete publicate într-o rubrică săptămânală în *Ziarul de Iași* și în diverse volume sau reviste – observații și constatări

ale psihologului social confruntat cu realitățile cotidiene. Adrian Neculau *scrie ceea ce trăiește și trăiește ceea ce scrie*. Textele reunite în acest volum analizează o serie de fenomene caracteristice societății românești actuale: situația satelor și a oamenilor de la țară, migrația creierilor, criza universității, felonia ucenicilor, teme mai sensibile, precum reconstituirea trecutului traumatizant al unor psihologi supravegheați de securitate, dar și plagiatul în mediul academic, efectele Procesului Bologna ș.a. Toate luate împreună se reconstituie într-un tablou psihosociologic al societății românești și al actorilor săi, înfățișat comparativ cu vremuri și oameni de altădată. Desprindem și câteva titluri sugestive: „Satul/Țara lui să ni se dea”, „Captivi în plasa psihosocială”, „De ce pleacă activii?”, „Grobianul hieratic”, „Nexusuri care corup și victime colaterale”, „Povara bunului-simț” ș.a.

În lucrare, Adrian Neculau rezervă câteva din textele sale pentru a ne relata despre istoria unor universitari remarcabili, dar care au avut un destin tragic (N.Mărgineanu, C.I. Botez, P.Botezatu ș.a.). „Studiind dosarele lor de la CNSAS – mărturisește profesorul ieșean – m-am întâlnit cu societatea de acum o jumătate de veac. Societate în care trăiai într-o frică permanentă, în suspiciune, nesiguranță, compromisuri și cedări. O lume schizoidă ce a dat naștere unei personalități modale fracturate, care a învățat arta disimulării și a comportamentului dublu, a atitudinii psihociale modelate conform presiunilor puterii. O lume în care cei cu „origini sociale nesănătoase”, fie că erau țărani sau intelectuali, erau vânați, persecutați, siliți să se alinieze liniei partidului”.

În câteva din eseurile prezentate în lucrare Adrian Neculau evocă puterea situației sau plasei psihosociale, după cum o numește, în devenirea personalității. O spunea și Miron Costin, remarcă autorul cărții: „iară nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vremi”. Mediile sociale determină un anumit stil de viață și un model de personalitate, de aceea un act social nu poate fi înțeles decât în contextul în care s-a produs.

¹ Adrian Neculau pe urmele lui Vasile Pavelcu: un alt „scriitor de psihologie” (*Un psiholog în agora*, Iași, Polirom, 2010) – o recenzie la această lucrare, publicată în *Studia Universitatis*, 2011, nr.1, p.207-208.

Organizate într-un sistem, un complex de forțe creează o *situație tiranică*, care-l îngenunchează, îl subjugă pe individul obișnuit, favorizează exploatarea vulnerabilităților sale și anulează virtuțile inițiale ale personalității. Oameni înzestrați cu calități, scrie profesorul Neculau, dar supuși unor câmpuri situaționale defavorabile, parcurg un proces de schimbare care-i determină să facă lucruri la care în condiții obișnuite nici nu s-ar fi gândit. Exemple edificatoare în acest sens sunt tratamentele inumane aplicate disidenților prin „procesele de reeducare” în fostele închisori comuniste, dar și metodele prin care regimul comunist reușea alinierea și supunerea omului mediu: școlarizarea precară, crearea unui climat de frică și suspiciune, formalizarea vieții publice și private, ritualizarea și birocratizarea personalității. Invazia socialului o simțim și astăzi, constată autorul, care dă năvală peste noi de la micile ecrane, pe stradă, în sălile universității. Suntem învăluți de o „cultură” agresivă și simplificatoare care ne modelează comportamentul și intelectul.

Reținem o idee importantă și despre schimbarea socială: schimbarea mentalităților, obiceiurilor, atitudinilor nu poate avea loc acolo unde nu există premisele unei schimbări structurale. Referindu-se la realitățile românești de după '89, autorul consemnează că tranziția nu este decât un substitut nefericit al *schimbării autentice*, un proces de schimbare blocat sau frânat. O schimbare socială autentică, scrie Adrian Neculau, înseamnă o transformare care afectează structura organizării sociale și funcționalitatea vechilor organisme instituționale. Autorul mai atrage atenția asupra unui fapt. Una din cauzele migrației creierilor ar fi și lipsa de respect pentru competență și performanță, absența unui mediu profesional competitiv și moral. Astfel, dacă unii au plecat din considerente economice și profesionale, scrie A.Neculau, alții mai mult dintr-un protest moral. Aceștia din urmă sunt cei care cred că nivelul de civilizație este dat nu de prosperitate (sau nu doar de prosperitate, am adăuga), ci de dezvoltarea normelor etice de conviețuire socială și a respectului față de sfera publică.

Criza universității este o altă problemă a ultimilor douăzeci de ani. După 1990 numărul universităților care formează psihologi s-a multiplicat, iar numărul absolvenților nu poate fi cunoscut și nici controlat. Într-o meserie în care se cere practică îndelungată, sub conducerea unor mentori calificați, scrie autorul, se produc tone de licențiați, se improvizează, se distribuie diplome fără acoperire, se distruge credibilitatea științei.

Ultimul capitol din lucrare, intitulat *În căutarea identității fericite*, este un demers de căutare a identității, a unei identități satisfăcătoare într-o lume pulverizată de identități multiple. Cercetătorul din științele sociale, spune profesorul Neculau, caută ancore pentru reprezentările și opțiunile sale, se plasează, se delimitează, se identifică, adică se situează, ca subiect social, în context. Ca și în cazul actorilor sociali pe care îi observă, construirea și evoluția identității presupune o traiectorie caracterizată prin continuitate și discontinuitate. A cunoaște alte identități, constată autorul, a face schimb de reprezentări și practici sociale este un mod de îmbogățire a identității. Cine a cunoscut și a cucerit și alte lumi nu se mai simte îngrădit de identitatea inițială, concluzionează Adrian Neculau.

Încheiem aici, invitând cititorii la lectură și reflecție. O reflecție asupra cotidianului, cu care ne-am obișnuit atât de mult, încât îi ignorăm disfuncțiile și paraliziile sociale.

Natalia COJOCARU,

Catedra Psihologie Aplicată